

Prof. Dr. Ali ARSLAN

Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü

Ali Arslan _ Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü

AVRUPA'DAN TÜRKİYE'YE İKİNCİ YAHUDİ GÖÇÜ
TRUVA YAYINLARI

TRUVA YAYINLARI8

Yayın No: 110

Truva / Tarih: 20

Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü

Yazarı: Prof. Dr. Ali Arslan Second Jevvish Mipration From Europe
to Turkey

Yayın Danışmanı : Abdullah Şahin

Genel Yayın Yönetmeni : Burak Fazıl Çabuk

Yayın Editörü : Pınar Bulut

Redaksiyon : Öznur S. Yiğit

Bilgisayar Uygulama : Truva Ajans

Kapak Tasarımı : www.natagrup.com

Baskı-Cilt: Kilim Matbaacılık Ltd. Şti.

Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi

No: 12/204 Topkapı-istanbul (0 212) 612 95 59

1. Baskı Nisan 2006

ISBN: 9944-975-14-1

© Kitabın telif hakları, Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Truva
Yayınlari'na aittir.

Yayınevinden ve yazardan yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen
alıntı

yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

© Truva Yayınlari, 2006

Hocapaşa Mah. Dervişler Sok.

No. 9 Kat: 4 34110 Sirkeci/İSTANBUL

Tel: (0212) 513 85 44

Fax:(0212) 513 85 45

www.truvayayinlari.com

e-mail: info@truvayayinlari.com

Prof. Dr. Ali Arslan

AVRUPA'DAN TÜRKİYE'YE İKİNCİ YAHUDİ GÖÇÜ

PROF.DR.ALİARSLAN

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi yapmakta olan Doç. Dr. Ali Arslan'ın diğer eserleri şunlardır:

- Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenciler (1994)
- Darülfünun'dan Üniversite'ye (1995)
- İ.Ü Edebiyat Fakültesi Tarihçesi (Prof. Dr. Ali İhsan Gencer'le birlikte) (2004)
- Osmanlı Devleti'nde Rum Basını (2004, Yunanistan, Yunanca Baskı)
- Kısır Döngü-Türkiye'de Üniversite ve Siyaset (Ağustos, 2004, Truva)
- Balkanların Anahtarı-Önemi Bilinmeyen Ada: Taşöz (Nisan, 2005, Truva)
- Kutsal Ermeni Papahğı-Eçmiyazin Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar (2005)
- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını (Eylül, 2005, Truva)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ/9 GİRİŞ/ 13

I- AVRUPA'DA YAŞANAN ZULÜMLER ÖNCESİNDE
YAHUDİLER 13

II- BATI AVRUPA'DAKİ ZULÜMLER VE
BATI AVRUPA'NIN YAHUDİLERDEN TEMİZLENMESİ 15

III- DOĞU AVRUPA'DA YAHUDİLERİN
TOPLANMASINDA OSMANLILARIN ROLÜ 18

IV- BATI AVRUPA'DA YAHUDİLERİN HAKLARINI
KAZANMALARI ,...,21

Fransa 21

İngiltere 23

Almanya 25

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA YAHUDİ DÜŞMANLIĞININ
ŞİDDETLENMESİ VE GÖÇE DÖNÜŞMESİ / 27

I- AVRUPA'DA YAHUDİLERE KARŞI TEPKİLERİN OLUŞUMU
29

Fransa 30

Almanya 32

Avusturya-Macaristan 33

Rusya 34

II- YAHUDİLERDE SİYON FİKRİNİN/FİLİSTİN'E
YERLEŞME DÜŞÜNÇESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI 36

III-YAHUDİ GÖÇÜNÜN NİTELİĞİ 39

IV- YAHUDİ YARDIMSEVERLERİ VE YARDIM KURULUŞLARI 40

V-YAHUDİ KURULUŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER 52

VI- BATI AVRUPALI BÜYÜK DEVLETLERİN
DOĞU POLİTİKALARINDA YAHUDİLERİN YERİ 53

İngiltere 53

Fransa 57

Almanya 60

Rusya 62

ABD 62

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA VE DOĞU AVRUPA'DAN YAHUDİ
GÖÇÜ KARŞISINDA OSMANLI YÖNETİMİ / 69

1-II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ ?? 71

A- İlk Göçler Karşısında Osmanlı Yönetiminin Tavrı

B-İngiltere'nin Yeni Politikasında Yahudi Göçmenleri

ve Osmanlı Devleti'nin Yahudi Göçmenlerin

Filistin'e Yerleşmemeleri Kararının Oluşması 73

C- Bulgaristan Prensipliği'nin Irkçı Uygulamaları

Karşısında Yahudilerin Göçe Yönelmesi ve

Osmanlı Hükümeti'nin Yahudiler Lehine Müdahalesi .76

D- Yahudi Mültecilerin Geldikleri Ülkeler ve Geliş Şekilleri 78

E- İstanbul'da Sayıları Artan Yahudi

Mültecilerin Tehlikeli Olabileceği Endişesi 81

F- Yahudi Mültecilerin Gelişlerini Engelleme Çabaları 82

G- Yahudi Mültecilerin Planlı Olarak Yerleştirildiği Yerler 86

H- İskan Edilen Muhacirlerin Yol Masraflarının

Osmanlı Hükümetince Karşılanması 89

1- Osmanlı Yönetiminin Filistin Ve Civarı

Hakkında İlave Önlemler Alması 89

a- Filistin'e Yahudi Göçmen Yerleşmesi Yasağının Oluşumu 89

b- Filistin'in Neresi Olduğunun Tespiti	91
c- Yahudilerin Filistin'de Para Basımı	92
d- Filistin'de Yahudilerin Toprak Alımının Kısıtlanması	93
e- Yahudi Göçünün Filistin'e Bitişik Alanlara Yönelmesi Üzerine Suriye ve Beyrut'ta Yahudi Göçünü Engelleme Çalışmaları	96
f- Siyonistlerin Filistin Hedefleri Karşısında Filistin 'deki Yasakların Ağırlaştırılması	99
İ- Gayri Müslim Muhacirlerin Osmanlı Devleti'nde İskanlarının Yasaklanması Kararı	101

J- II. Abdülhamid Döneminde 1908 Tarihine Kadar Göçün Devam Etmesi.... 103

K- II. Abdülhamid Döneminde Siyonistlerle İlişkiler ...104

II- II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAHUDİ GÖÇÜNE BAKIŞ
108

B- İttihat ve Terakki'nin Hükümete Girişinden

I. Dünya Savaşı Arefesine Kadar Olan Dönem 110

a- Filistin'de Yasakların Devamı 110

b- Göçmen Yahudilerin Makedonya'ya

Yerleştirilme Teşebbüsü 119

c- Göçmen Yahudilerin Mezapotamya'ya

Yerleştirilme Teşebbüsü 121

C-1. Dünya Savaşı Arefesi ve Müslüman-Yahudi İttifakı Teşebbüsü ile İngiltere'nin Siyonist ve Arap Milliyetçilerini Yanına Çekmesi ..122

D-1. Dünya Savaşı Dönemi 126

III-OSMANLILARIN YAHUDİ GÖÇÜNE BAKIŞI 128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM OSMANLI DEVLETİ'NE YERLEŞEN
YAHUDİLER /139

I- YAHUDİLERİN YERLEŞTİKLERİ ALANLAR VE NEDENLERİ
141

A- Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri

Yerleştirmek İsteddiği Şehirler 141

a- İstanbul 141

b- İzmir ve Civarı 142

c- Selanik ve Civarı 143

d- İzmir ve Selanik Bölgelerine Yerleştiriliş Nedenleri 144

B- Siyonist Göçmenlerin Yerleşmek İsteddiği Yer: Filistin 146

a- II. Abdülhamid Dönemi 148

b- Filistin'deki Yahudilerin Otonom Bir Tarzda Örgütlenmeleri	155
c- II. Meşrutiyet Dönemi'nde Filistin'e Yahudilerin Yerleşimi	158
II- GÖÇMEN YAHUDİLERİN HAHAMHANE İLE İLİŞKİLERİ	159
III-YAHUDİLER ARASINDAKİ TARTIŞMALAR	161
Gabele Vergisi Tartışması	161
Kasap Açma ve İşletme Tartışması	163
IV-GÖÇMEN YAHUDİLERE AÇILAN OKULULAR	164
V- GÖÇMEN YAHUDİLER İÇİN MESLEKİ EĞİTİM VE SANAT ÖĞRETME ÇALIŞMALARI	171
VI-YAHUDİLER İÇİN AÇILAN HASTANELER	172
VII- GÖÇMEN YAHUDİLERE AÇILAN MABEDLER	172
VIII-GÖÇMEN YAHUDİLER İÇİN MEZARLIK TEMİNİ	177
IX- GÖÇMEN YAHUDİLER VE YENİ DİLLERİN ETKİNLİĞİNİN ARTIŞI	178
X-GÖÇMEN YAHUDİLERİN YAYIN FAALİYETLERİ	178
XI- GÖÇMEN YAHUDİLERİN FUHUŞ SEKTÖRÜNDEKİ YERİ VE YAHUDİLER ARASINDA YAŞANAN TARTIŞMALAR	178
XII- GÖÇMEN MÜZİĞİ YANİ KLEZMER'DEKİ TÜRK ETKİSİ	182
XIII-GÖÇMEN YAHUDİLERİN SİYASİ ALANDAKİ ETKİLERİ	182
XIV- ALLIANCE ISRAELITE UNIVERSELLETN OSMANLI'DAKİ GÜCÜ	184
XV- SİYONİSTLERİN OSMANLI DEVLETİNDE ÖRGÜTLENMESİ	186
XVI-İŞGAL DÖNEMİNDE YAHUDİ GÖÇÜNE BAKIŞ	194
XVII- İŞGAL DÖNEMİNDE SİYONİST YAHUDİLERİ	197
XVIII- OSMANLI DEVLETİ SONRASINDA TÜRKİYE'DEKİ YAHUDİLER	199
SONUÇ/ 211 CONCLUSION/219	

ÖNSÖZ

Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmak için çalıştığı ve zayıf olarak gösterilen insan hakları karnesinin devamlı önüne çıkarıldığı bir sırada, Osmanlı

Arşivi'nde araştırma yaparken, XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında, Avrupa'nın zulmünden kaçan Yahudilerin sığındıkları ülkedeki Padişah'a takdim ettikleri şiirdeki;

"Padişahım padişah-ı mün'im-i bî-çârgân Tacidarım tacidar-ı muhsin-i bî-vâbgân Lutf-ı ihsan umumu eyledi mesrur ve şad Ömrünü etsin fuzûn Rabb-i celîl-i zevi'l-mennân"

şeklindeki içten duyguları yansıtan mısralar ile karşılaşmam, bu konuyu incelemeye yönelmemde önemli bir rol oynadı. Bu konudaki bilgi birikimin belli bir düzeye ulaşması üzerine, TTK tarafından Ankara'da, 9-13 Eylül 2002'de düzenlenen Türk Tarih Kongresi'nde "Rusya ve Doğu Avrupa'dan Yahudi Göçü Karşısında Osmanlı Yönetiminin Tavrı" başlıklı bir tebliğ sundum. Ancak bu kongrenin bildiri metinlerinin matbaada bekletilip bir türlü basılmaması dolayısıyla ilim alemince incelenmesi mümkün olamamıştır.

10 • ALİ ARSLAN

Milliyetçilik akımlarının etkili hale geldiği ve ırkçılığa dönüştüğü XIX. yüzyılda, Yahudilere bakışta bir tavır değişikliği ortaya çıkacak ve onlar için Avrupa'da acı ve ızdırab dolu bir dönem başlayacaktı. Daha önce dinî nitelikli olan eski Hıristiyan-Yahudi düşmanlığı, XIX yüzyılın ikinci yarısında yerini biyolojik niteliğe bırakacaktı. Ancak, bu Yahudi aleyhtarlığı (antisemitizm) daha önce mevcut olan ön yargılarla da desteklenecekti. Acaba Avrupa'daki bu yaklaşım Avrupalı sayılmayan, emperyalist düşüncelerle parsellenmeye çalışılan Doğu'da, yani Osmanlı Devleti'nde nasıldı?

Bu çalışma ile XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında, özellikle bazı ülkelerde ortaya çıkan ırkçılık ve Yahudiler için antise-mitizm uygulamaları karşısında Osmanlıların tavrını sorgulamak da hedeflenmiştir. Siyonistlerin Filistin'i istemeleri üzerine ortaya konan tavır, Yahudi düşmanlığından mı yoksa ülkeyi savunmaktan mı kaynaklanmıştır? Türkler bu önemli ayrımı yapabilmede başarılı olmuşlardır mıdır?

Türkiye'de Yahudilerle ilgili yapılan çalışmaların genellikle Filistin konusu ekseninde veya Filistin konusu zihinlerde tutularak yazıldığını rahatlıkla söylemek mümkündür. Osmanlı'nın son döneminde Yahudiler konusunu incelerken Filistin konusuna girmemenin mümkün olmadığı farkında, olmakla ve çalışmamızda da yer vermekle beraber, Yahudilerle ilgili yapılan bütün çalışmaların Filistin konusuna hapsedilmemesi

gerektiğini düşünmekteyiz. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudilerin Filistin'e akın etmeleri ile yerli halkın tepkisi ve 11. Dünya Savaşı sonunda İsrail'in kurulması ile Filistinlilerin yaşadığı mağduriyetler nazarda tutularak, Osmanlı dönemi Yahudileri konusunu bütünüyle kavramak mümkün değildir. Biz konuyu, dönemi içinde kalarak ve sadece siyasi boyutu yerine bütün yönlerini incelemeye gayret ettik. Bu çalışmamızda, Yahudilerin göç olayını sadece Siyonistle-

11 • AVRUPA'DAN TÜRKİYE'YE YAHUDİ GÖÇÜ

rin faaliyetleri olarak gören anlayıştan veya sömürgeci devletlerin faaliyetlerini dikkatten kaçırarak, eski Osmanlı coğrafyasında meydana gelen bütün olayları Siyonistlere atf eden anlayıştan kaçınılmaya çalışılmıştır. Bunun için, göçü etkileyen faktörlerin veya aktörlerin, yapabildiğimiz kadarıyla, tamamını dikkate alarak kitabımızın taslağını oluşturduk. Bu açıdan, Yahudilerin Avru-pa'daki durumu, Osmanlı'nın Avrupa'da Yahudilerin mağduriyetlerini azaltmadaki rolünü, bilhassa Batı Avrupa'da Yahudilerin siyasi ve ekonomik canlanmaları ve Filistin rüyasının ortaya çıkışı, Yahudi düşmanlığının da katkısı ile göçün başlaması, bu aşamada yardım için hazır olan Yahudi teşkilatları, büyük güçlerin Osmanlı Devleti stratejilerinde Yahudilere verdikleri önemi, göç karşısında Osmanlı yöneticilerinin ortaya koydukları tavırları, göçün insanî boyutu ile siyasî boyutunu ayırmada gösterdikleri hassasiyeti, Osmanlı Devleti topraklarında yerleşen Yahudilerin eğitim, kültür, siyasî, dinî ve sosyal faaliyetleri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu eserin yayınlanması hususunda beni ikna eden Burak Fazıl Çabuk'a; eseri dikkatlice okuyarak eserin olgunlaşmasına katkıda bulunan Pınar Bulut'a ve tüm Truva Yayınları yetkililerine teşekkür ederim.

Din, milliyet, görüş ve mensubiyet dolayısıyla hiç kimsenin aşağılanmaması, eşitlik kavramlarının sözden öze, düşünceden kalp ve vicdanlara hakim kılınması, belki daha da önemlisi, emniyetle kendini üstün gören anlayıştan kurtularak, kendisi için istediği eşitliği, hatta kazanımlarım, ötekiler için de istemeyi iç-selleştirme erdemine bütün insanların kavuşması temennisiyle...

Prof. Dr. Ali Arslan

İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

I-AVRUPA'DA YAŞANAN ZULÜMLER ÖNCESİNDE YAHUDİLER

Mısır'dan hayatlarını kurtaran, daha sonra Asur'a götürülen, bilahare Kudüs'e dönmelerine izin verilen Yahudilerin hayatında yeni bir dönem, Romalıların bölgeyi işgal etmeleriyle başlamıştı. Roma imparatorlarına tapmayı kabul etmeyen Yahudilere karşı Romalılarda bir öfke ortaya çıkmış ve Yahudilerin bu tavrı, Ro-ma'nın kutsal kabul edilen kurallarına karşı gelmek olarak algılanmıştı. Bu, Yahudiler için kötü bir dönemin başlangıcı olmuş, İÖ 74'te, Kudüs'teki kutsal tapınakları Romalılar tarafından yıkılmış ve Yahudiler dünyanın dört bir yanına dağıtılmışlardı. Hz. isa'nın çarmıha gerilmesinde Yahudileri kolektif olarak suçlu kabul eden anlayışın ortaya çıkması ve Roma împaratorluğu'nda Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesi, Yahudilerin gördüğü zulmü daha da arttırmıştı. Roma İmparatoru Constantinus, 325'te, Hıristiyanlığı Roma'nın dini yapmış ve bunu kabul etmeyen Yahudileri ezmeye başlamıştı.

14 • ALİ ARSLAN

İslamiyet'te Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'i ve onun vasıtası ile insanlığa gönderilen Kuran'ı kabul etmeyen Yahudiler kınanmakla birlikte, İslamiyet gayrimüslimlerle birlikte Yahudilere de hoşgörülü olmuştu. İslamiyet'te; Müslümanlara zarar vermemek üzere, Yahudilere kendi din ve kültürlerini yaşamak ve yaşatmak hakkı tanınmış, Müslüman ülkelerde devlet yönetiminde bile görevler verilmişti. Müslümanların uyması gereken bazı kurallardan muaf tutulmaları ve dinlerinden kaynaklanan kurallara göre yönetilebilmeleri için Yahudilerin farklı kıyafet giymeleri usulü benimsenmişti. Askerlik hizmeti yapmadıkları için cizye adı verilen ilave bir vergi alman Yahudiler için -değişik sebeplerle ortaya çıkan bazı bağnazlıklar dışında- İslam anlayışlı devletler zulümden kurtuluş vesilesi olmuşlardı.

Yahudiler, İslam dünyasında özellikle X-XII. yüzyıllarda yaşanan gelişmeyi Müslümanlarla "birlikte paylaşmışlardı".¹ İnsanlık tarihinin mirasına sahip çıkan ve bunu geliştiren Müslümanların eserleri Avrupa'yı etkilerken, bu etkileşimde Yahudiler de yerini almıştı. İbni Sina'nın yazdığı eseri XIV. yüzyılda Milanolu hekimler İbranice çevirisinden okumaktaydılar. Salerno Okulu ile Montpellier Fakültesi, Müslüman ve

